

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน:

กรณีศึกษาศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง

COMMUNITY-BASED STRATEGIES FOR SPIRITUAL TOURISM DEVELOPMENT:

A CASE STUDY OF CHAO MAE THAPTHIM SHRINE, SAPHAN LUANG

สรวิสิฐ โตท่าโรง*

Sorawisit Totharong*

การจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและบริการแบบบูรณาการ

คณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Master of Management, Integrated Tourism and Hospitality Management,

Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration

*Corresponding Author e-Mail: mail@sorawisit.com

(Received: 2026, March 26; Revised: 2026, May 25; Accepted: 2026, June 6)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน บนฐานทรัพยากรทางความเชื่อและวัฒนธรรม โดยใช้ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา ศาลเจ้าดังกล่าวเป็นศาลเจ้าจีนแต่จีวอายุกว่าร้อย ปีที่กำลังเผชิญความขัดแย้งด้านสิทธิ์ที่ดินกับสำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความนี้ใช้การวิเคราะห์เอกสาร การทบทวนวรรณกรรม และการสังเกตการณ์พื้นที่ร่วมกับการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกผ่านกรอบ SWOT analysis และ TOWS matrix ผลการศึกษาพบว่ากลยุทธ์การพัฒนาที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาศูนย์กลางมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง บนฐานความศักดิ์สิทธิ์และสถาปัตยกรรมแต่จีวที่มีเอกลักษณ์ 2) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงศาลเจ้ากับย่านสามย่าน-บรรทัดทอง 3) การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่มีการบริหารจัดการโปร่งใสและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และ 4) การผลักดันให้ศาลเจ้าได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์ดังกล่าวมีรากฐานจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม บทความนี้เสนอแนะแนวทางทฤษฎีใหม่คือ "กลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมืองอย่างยั่งยืน" ซึ่งบูรณาการการสนับสนุนเชิงนโยบาย การมีส่วนร่วมของชุมชน และการ

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เพื่อเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทชุมชนเมืองอื่น ๆ ในประเทศไทย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน; ศาลเจ้าแม่ทับทิม; มรดกวัฒนธรรมชุมชนเมือง

ABSTRACT

This academic article presents a conceptual framework for community-based spiritual tourism development grounded in cultural and belief-based resources, using the Chao Mae Thapthim Shrine, Saphan Luang, Wang Mai Subdistrict, Pathum Wan District, Bangkok, as a case study. The shrine is a century-old Teochew Chinese shrine currently facing a land-rights dispute with the Property Management Office of Chulalongkorn University (PMCU). The study employs document analysis, literature review, and on-site observations, combined with SWOT analysis and the TOWS matrix, to formulate appropriate development strategies. The findings identify four key strategies for community-based spiritual tourism development: 1) establishing an urban spiritual heritage hub based on the shrine's sacred significance and distinctive Teochew architectural identity; 2) developing a spiritual tourism route connecting the shrine with the Samyan-Banthat Thong district; 3) establishing a community-based spiritual tourism enterprise with transparent governance and equitable benefit-sharing; and 4) promoting legal protection for the shrine through participatory community mechanisms. These strategies are grounded in the concepts of faith-based tourism and cultural heritage management and are consistent with the Sustainable Development Goals (SDGs) in the social, economic, and environmental dimensions. The article further proposes a new theoretical model entitled the "Sustainable Community-Based Spiritual Tourism Development Mechanism Based on Urban Spiritual Heritage," which integrates policy support, community participation, and cultural heritage conservation. The model provides a conceptual framework that can be adapted to other urban communities in Thailand seeking to promote sustainable spiritual tourism based on local cultural heritage.

Keywords: Community-Based Spiritual Tourism; Chao Mae Thapthim Shrine; Urban Cultural Heritage

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณและศรัทธา (spiritual and faith-based tourism) ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีได้แสวงหาเพียงความบันเทิง หากแต่ต้องการประสบการณ์ที่มีความหมายทางจิตใจและวัฒนธรรม (Timothy & Olsen, 2006, pp. 1-22) ในบริบทของประเทศไทย การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยกองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รายงานสถิติการท่องเที่ยวตลอดปี พ.ศ.2568 (มกราคม-ธันวาคม) พบว่ามีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยรวมทั้งสิ้น 32,974,321 คน สร้างรายได้ 1,536,574 ล้านบาท โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาสูงสุด 4 อันดับแรก ได้แก่ มาเลเซีย จีน อินเดีย และรัสเซีย ตามลำดับ (กรุงเทพมหานคร, ออนไลน์, 2569)

อย่างไรก็ตามงานวิชาการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่มีกลุ่มศึกษาพื้นที่ชนบทและทรัพยากรธรรมชาติ โดยยังมีช่องว่างของงานวิจัยในบริบทชุมชนเมือง (urban community) อย่างมาก (Mtapuri & Giampiccoli, 2020, pp. 419-421) โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางการพัฒนาเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้น ในขณะเดียวกัน แม้งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตวิญญาณโดยทั่วไปจะมียุทธศาสตร์จำกัด (Raj & Griffin, 2015, pp. 2, 9-10) แต่การศึกษาในบริบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เชื่อมโยงประเด็นดังกล่าวเข้ากับกรณีความขัดแย้งด้านสิทธิที่ดินก็ยังมีอยู่น้อยมาก แม้ Tang & Turingan (2024, pp. 52, 58-59) จะเริ่มเติมช่องว่างนี้ด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพที่วิเคราะห์ความสำคัญทางจิตวิญญาณและสัญลักษณ์ของศาลเจ้าแม่ทับทิมท่ามกลางการพัฒนาเมืองในย่านสามย่าน ผ่านกรอบแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) ของ Lefebvre (1996, pp. 147-159) ไปแล้ว ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง จึงถือเป็นกรณีศึกษาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณแห่งเดียวที่ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางการพัฒนาเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ในย่านสามย่าน

หลักฐานที่ชัดเจนของความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในกรณีนี้ปรากฏขึ้นในปี พ.ศ. 2563 เมื่อสำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) ยื่นคำร้องให้ย้ายศาลเจ้าภายในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2563 กลายเป็นจุดประกายให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมและกระแสในโลกออนไลน์อย่างกว้างขวาง (พิมพ์พร ทองศรีคำ, ออนไลน์ 2564) ต่อมาแฮชแท็ก #saveศาลเจ้าแม่ทับทิม ได้รับความสนใจจากสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง และเรื่องราวการต่อสู้ถูกบันทึกเป็นภาพยนตร์สารคดี “ลมหายใจเฮือกสุดท้ายของสามย่าน” (The last breath of Sam Yan) ซึ่งเข้าฉายในปี พ.ศ.2566 (สมาพันธ์สมาคมภาพยนตร์แห่งชาติ, ออนไลน์, 2567) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้มีอุปสงค์ทางการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริง

ศาลเจ้าแห่งนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้พระราชทานกระถางรูปสังเค็ดในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 5 แก่ศาลเจ้าแห่งนี้ (ไทยรัฐออนไลน์, ออนไลน์, 2569) ยืนยันถึงความเก่าแก่และคุณค่าของสถานที่ นอกจากนี้ Tang & Turingan

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

(2024, p. 59) อธิบายว่าศาลเจ้าแม่ทับทิมทำหน้าที่เป็น "พิพิธภัณฑ์มีชีวิต" ที่นำเสนอประวัติศาสตร์การอพยพของชาวจีนสู่กรุงเทพฯ และการหลอมรวมทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-จีน รวมถึงเป็นพื้นที่รำลึกที่ชุมชนมาร่วมกันประกอบพิธีกรรม เติมนครหลวงเทศกาลจีน และถ่ายทอดประเพณีทางจิตวิญญาณสู่คนรุ่นต่อไป

จากภาพรวมที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแม้ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง จะมีศักยภาพสูงในฐานะมรดกทางจิตวิญญาณและสถาปัตยกรรมแต่จั่วที่หายากในใจกลางกรุงเทพมหานคร และมีอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่ปรากฏชัดแล้วในเชิงประจักษ์ แต่ปัจจุบันศาลเจ้ายังไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันยังต้องเผชิญแรงกดดันจากข้อพิพาทด้านสิทธิ์ที่ดิน การพัฒนาเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ในย่านสามย่าน และข้อจำกัดทางกฎหมายในการคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมชุมชนเมือง ปัญหาดังกล่าวสะท้อนช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การขาดกรอบกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนในบริบทเมือง 2) การขาดการบูรณาการประเด็นความขัดแย้งด้านสิทธิ์ที่ดินเข้ากับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว และ 3) การขาดตัวแบบเชิงทฤษฎีที่นำไปประยุกต์ใช้กับศาลเจ้าและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่เผชิญสถานการณ์คล้ายคลึงกันในประเทศไทย ด้วยเหตุนี้การศึกษาในประเด็นดังกล่าวจึงมีความจำเป็นเร่งด่วน บทความนี้คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ในด้านวิชาการจะช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเขตเมืองที่บูรณาการมิติจิตวิญญาณและสิทธิชุมชน และในด้านปฏิบัติจะเป็นกรอบแนวทางให้ชุมชนศาลเจ้า หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม นำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในเมืองอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนในบริบทเมือง
2. เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานทรัพยากรทางความเชื่อและวัฒนธรรม
3. เพื่อพัฒนาตัวแบบกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนสำหรับชุมชนเมืองในประเทศไทย

แนวคิดและกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ฅัญฐพัชร มณีนโรจน์ (2560, หน้า 25, 44) นิยามการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมทางการ

ท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ส่วนสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (ออนไลน์, 2564) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมุ่งเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว จนสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน และการสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างลึกซึ้งถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) สมาชิกในชุมชนเห็นประโยชน์ร่วมกัน 2) การพัฒนาให้การท่องเที่ยวอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน 3) ส่วนประสมทางการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว 4) การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน รวมถึงการสร้างผลิตภัณฑ์สำหรับนักท่องเที่ยว และ 5) ประชาชนในชุมชนและนักท่องเที่ยวร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและมรดกวัฒนธรรม (จิตรรัตน์ สืบญาติ, 2566, หน้า 19) ในบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเขตเมือง (urban CBT) Mtapuri & Giampiccoli (2020, pp. 422-423, 428, 431) เสนอว่าชุมชนเมืองมีข้อได้เปรียบด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมกว่า แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญความท้าทายจากปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจนในเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ตลอดจนอุปสรรคสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เช่น ความขัดแย้งภายในชุมชน ขีดความสามารถในการบริหารจัดการที่จำกัด และการแข่งขันอย่างหนักจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism)

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Faith-based Tourism) แม้คำว่า "การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา" (faith-based tourism) และ "การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ" (spiritual tourism) จะถูกใช้ในวรรณกรรมวิชาการอย่างใกล้เคียงกัน และในบางบริบทอาจใช้สลับกันได้ แต่ทั้งสองแนวคิดมีความแตกต่างกันในมิติของแรงจูงใจ วัตถุประสงค์ และรูปแบบของกิจกรรมทางการท่องเที่ยว Timothy & Olsen (2006, pp. 1-22) อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาเป็นการเดินทางที่มีรากฐานจาก "ความเชื่อทางศาสนาเฉพาะ" (specific religious faith) โดยนักท่องเที่ยวมุ่งหน้าสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันกับศาสนาหรือลัทธิที่ตนนับถือ เพื่อประกอบศาสนกิจ พิธีกรรม หรือการแสวงบุญ (pilgrimage) เช่น การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ การเยือนนครวาติกัน หรือการสักการะพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธ ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ตามที่ Choe (2024, pp. 830-832) ระบุไว้ มีขอบเขตที่กว้างกว่าโดยครอบคลุมการเดินทางเพื่อแสวงหาความหมายภายในจิตใจ (inner meaning) การพัฒนาตนเอง (self-transformation) และการเชื่อมโยงกับสิ่งที่อยู่เหนือชีวิตประจำวัน (transcendence) ซึ่งไม่จำเป็นต้องผูกอยู่กับศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นการเฉพาะ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อาจประกอบด้วยทั้งผู้ที่นับถือศาสนา ผู้ที่นิยมความเชื่อสายมูร่วมสมัย หรือผู้ที่ไม่นับถือศาสนาแต่ต้องการแสวงหาประสบการณ์ทางจิตใจ Raj & Griffin (2015, pp. 1, 2, 14) ขยายความเพิ่มเติมว่าการเดินทางเชิงจิตวิญญาณคือการเชื่อมโยงผู้คนออกจากชีวิตประจำวัน (workaday life) ไปสู่ "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์" (sacred space) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการพักผ่อนทางจิตใจและการค้นหาความหมาย กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (faith-based tourism) เป็นส่วนหนึ่งของ การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

(spiritual tourism) ที่มีกรอบศาสนาเป็นแกนหลัก ส่วนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (spiritual tourism) เป็นแนวคิดที่กว้างและครอบคลุมประสบการณ์ทางจิตใจที่หลากหลายกว่า

บทความนี้มุ่งเน้นศึกษา "การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน" (Community-Based Spiritual Tourism: CBST) ในความหมายที่กว้าง ซึ่งครอบคลุมทั้งมิติของศรัทธาดั้งเดิมต่อองค์เจ้าแม่ทับทิมในหมู่ชาวจีนแต้จิ๋วและลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีน และมิติจิตวิญญาณร่วมสมัยที่ขยายฐานไปสู่กลุ่มนิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่ที่เดินทางมาแสวงหาความหมายและพรอันเป็นมงคล โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (faith-based tourism) เป็นกรอบในการอธิบายรากฐานทางวัฒนธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ และใช้การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (spiritual tourism) เป็นกรอบในการขยายความให้ครอบคลุมประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ๆ ที่กำลังก่อตัวขึ้น

ในบริบทของเอเชีย ศาลเจ้าจีนถือเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนโพ้นทะเล (heritage diaspora tourism) ซึ่งเดินทางเพื่อแสวงหารากเหง้าทางวัฒนธรรมและความเชื่อของบรรพบุรุษ (Li & McKercher, 2016, pp. 106-107) ในแง่ของการจัดการพื้นที่ Raj & Griffin (2015, pp. 1, 2, 14) ชี้ให้เห็นว่าการเดินทางเชิงจิตวิญญาณคือการเชื่อมโยงผู้คนออกจากชีวิตประจำวัน (workaday life) ไปสู่ "พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์" (sacred space) ทว่าในปัจจุบันพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้กำลังเผชิญกับแรงกดดันและความขัดแย้งอย่างหนักจากการขยายตัวของพื้นที่ทางโลกและการพัฒนาเชิงพาณิชย์ (commercialised arenas) กรอบคิดนี้ตรงกับสถานะของศาลเจ้าแม่ทับทิมที่ยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ของย่านสามย่าน

การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management) ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดย The Burra Charter (ICOMOS, 2013, pp. 3, 5) กำหนดว่าสถานที่ที่มีนัยสำคัญทางวัฒนธรรมควรได้รับการอนุรักษ์ผ่านทุกกระบวนการที่รักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่นั้นไว้ โดยเน้นว่าการย้ายสถานที่ไม่ใช่ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด เนื่องจากจะกระทบต่อเอกลักษณ์เฉพาะหลายประการ รวมถึงหลักฮวงจุ้ย รูปแบบสถาปัตยกรรมแต่จิ๋วที่สร้างทดแทนได้ยาก และอาจขัดขวางการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาดั้งเดิม (พิมแพรว ทองศรีคำ, 2564, หน้า 9)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 43 บัญญัติว่า "บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ พื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ" อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติพบว่าการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองชุมชนยังมีข้อจำกัดเนื่องจากกรรมสิทธิ์ที่ดินที่เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในฐานะนิติบุคคล ทำให้ศาลเจ้าแม่ทับทิมไม่สามารถอ้างสิทธิตามกฎหมายเสนอบิตว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ. 2463 ซึ่งครอบคลุมเพียงศาลเจ้าในพื้นที่ของรัฐได้ (พิมแพรว ทองศรีคำ, ออนไลน์, 2564) นอกจากนี้ Tang & Turingan (2024, p. 62) ชี้ให้เห็นว่ากรมศิลปากรไม่พิจารณาศาลเจ้าแห่งนี้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ตามเกณฑ์ของราชการ เนื่องจากโครงสร้าง

ปัจจุบันเป็นการสร้างทดแทนของเดิม และอายุของสิ่งปลูกสร้างยังต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด ยิ่งทำให้ข้อจำกัดทางกฎหมายคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมชุมชนเมืองมีความซับซ้อนมากขึ้น

องค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's framework) Buhalis (2000, p. 98) ได้เสนอกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว 6 ประการ (6A's) ต่อมาได้รับความนิยมในการนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุมองค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว (Attractions), การเข้าถึง (Accessibility), สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities), ที่พัก (Accommodations), กิจกรรม (Activities) และการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) กรอบที่ปรับปรุงนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และในบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ช่วยให้ชุมชนสามารถประเมินจุดแข็งและช่องว่างในการพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ มีรายละเอียดดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) ครอบคลุมทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความเชื่อที่สร้างแรงจูงใจ 2) การเข้าถึง (Accessibility) ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมและเส้นทางขนส่งสาธารณะ 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ได้แก่ บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ป้ายสัญลักษณ์ ระบบนำชม 4) ที่พัก (Accommodations) ครอบคลุมตั้งแต่โรงแรมระดับต่าง ๆ ไปจนถึงโฮมสเตย์ 5) กิจกรรม (Activities) รวมถึงการเรียนรู้วัฒนธรรม การประกอบพิธีกรรม และการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และ 6) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) คือ บริการเสริม เช่น ระบบประชาสัมพันธ์ การตลาด และการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

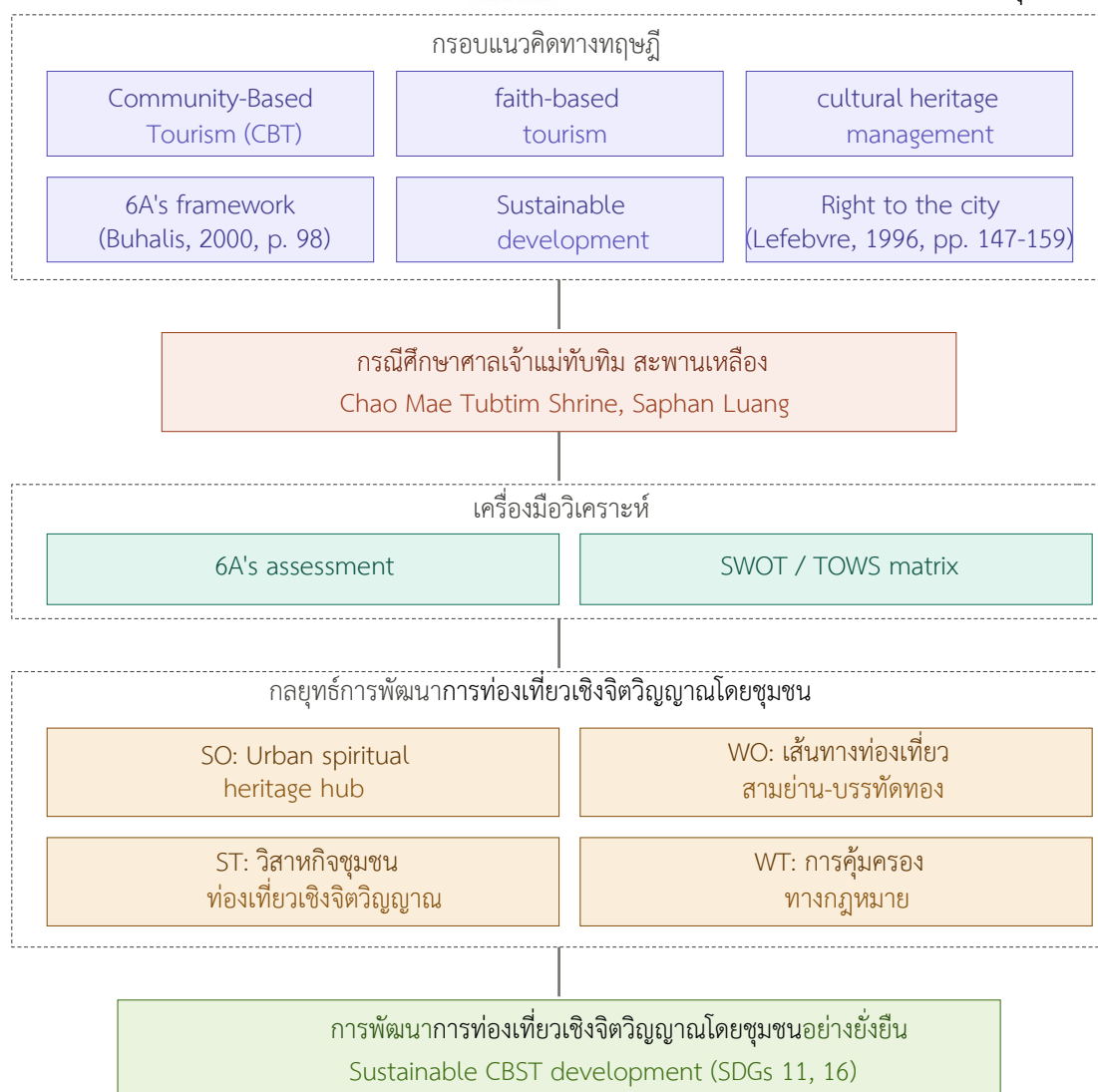
การพัฒนาที่ยั่งยืนและกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ คณะกรรมาธิการบริบทแลนด์หรือ World Commission on Environment and Development (World Commission on Environment and Development, Online, 1987) นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็น "การพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมาที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา" ในส่วนของกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ (strategic planning process) (Wheelen, Hunger, Hoffman & Bamford, 2018, pp. 50, 198) เสนอว่าต้องประกอบด้วยกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ ปัจจัยสู่ความสำเร็จ วัตถุประสงค์ กลยุทธ์ และนโยบาย เพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ในมิติของการศึกษาเมือง (urban studies) Tang & Turingan (2024, pp. 52, 58-59) เสนอกรอบแนวคิด "สิทธิในเมือง" (right to the city) ของ Lefebvre (1996, pp. 147-159) เพื่ออธิบายว่าการพัฒนาเชิงพาณิชย์โดยสำนักงานจัดการทรัพย์สินจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) ในย่านสามย่านเป็นการละเมิดสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมกำหนดพื้นที่เมือง โดยชี้ให้เห็นว่านักพัฒนาที่ดินที่ให้ความสำคัญกับการบริโภค การค้า และผลกำไร มักมองข้ามนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์ จิตวิญญาณ และสัญลักษณ์ของพื้นที่เมืองอย่างศาลเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการบูรณาการมิติสิทธิชุมชนเข้าไปในกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนด้วย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดทั้ง 6 ประการมีความสัมพันธ์เชิงเสริมหนุนซึ่งกันและกัน และเมื่อบูรณาการเข้าด้วยกันจะสามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์กรณีศึกษาศาล

เจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ได้อย่างครอบคลุม กล่าวคือแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมและผลประโยชน์ของชุมชน ขณะที่ การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา" (faith-based tourism) และ "การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (spiritual tourism) ทำหน้าที่อธิบายลักษณะเฉพาะของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ผูกพันกับความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อ ในส่วนของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage management) ให้กรอบเชิง "หลักการอนุรักษ์" ที่กำกับมิให้มีการพัฒนาทำลายคุณค่าดั้งเดิมของพื้นที่ และกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ของ Buhalis ทำหน้าที่เป็น "เครื่องมือเชิงปฏิบัติ" ในการประเมินศักยภาพและช่องว่างของแหล่งท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบ ในระดับมหภาค แนวคิดการพัฒนายั่งยืน (sustainable development) กำหนดเป้าหมายสูงสุดที่ต้องสมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่วนแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) ของ Lefebvre เพิ่ม "มิติเชิงสิทธิและอำนาจ" ที่ขาดไม่ได้ในบริบทของชุมชนเมืองที่ต้องเผชิญแรงกดดันจากการพัฒนาเชิงพาณิชย์

ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเหล่านี้สนับสนุนการศึกษาในลักษณะที่ทำให้สามารถตอบโจทย์การวิจัยได้อย่างรอบด้าน กล่าวคือการนำกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) และ SWOT/TOWS matrix มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดทิศทางการกลยุทธ์ จะถูกกำกับด้วยหลักการอนุรักษ์ของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage management) และหลักการมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เพื่อให้ผลลัพธ์ที่ได้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (sustainable development) โดยมีแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) เป็นแกนเชิงสิทธิที่รับรองว่าการพัฒนาดังกล่าวจะต้องโอรับชุมชนดั้งเดิมและมรดกทางจิตวิญญาณไว้ในกระบวนการพัฒนาเมือง ผู้เขียนจึงพัฒนารอบแนวคิดในการวิเคราะห์ (conceptual framework) โดยบูรณาการแนวคิดทั้ง 6 ประการเข้าด้วยกัน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

ระเบียบวิธีการศึกษา บทความวิชาการนี้ใช้การวิเคราะห์แบบบูรณาการวิธีการ 3 ประการ ได้แก่

1. การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) ครอบคลุมเอกสารวิชาการ เอกสารทางกฎหมาย รายงานสื่อมวลชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าและชุมชน โดยคัดเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือและเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นการศึกษา

2. การทบทวนวรรณกรรม (literature review) เชิงระบบจากแหล่งข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ครอบคลุมแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (faith-based tourism) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage management) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development)

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

3. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ดำเนินการจำนวน 3 ครั้ง ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 ถึงมกราคม พ.ศ.2569 ดังนี้

ครั้งที่ 1 ดำเนินการในเดือนมีนาคม พ.ศ.2568 ตรงกับวันหยุดสุดสัปดาห์ ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง มุ่งเน้นการบันทึกสภาพกายภาพทั่วไปของศาลเจ้าและบริเวณโดยรอบ ครอบคลุมลักษณะสถาปัตยกรรม สภาพอาคาร ป้ายสื่อความหมาย และเส้นทางเข้าถึงจากสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน (MRT) สามย่าน รวมถึงการบันทึกภาพถ่ายเพื่อประกอบการวิเคราะห์ตามกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ในมิติแหล่งท่องเที่ยว (Attractions) การเข้าถึง (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

ครั้งที่ 2 ดำเนินการในช่วงวันธรรมดา ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2568 ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง มุ่งเน้นการสังเกตพฤติกรรมของผู้มาสักการะและนักท่องเที่ยว ปริมาณผู้ใช้บริการ ประเภทกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในศาลเจ้า รวมถึงการสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวก ร้านค้า และแหล่งวัฒนธรรมในบริเวณย่านสามย่าน-บรรทัดทองที่อาจเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวได้ เพื่อวิเคราะห์ตามกรอบ กิจกรรม (Activities) ที่พัก (Accommodations) และการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)

ครั้งที่ 3 ดำเนินการในเดือนมกราคม พ.ศ.2569 ตรงกับวันธรรมดา ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง มุ่งเน้นการตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่จากการสังเกตการณ์ครั้งก่อน รวมถึงการสำรวจข้อจำกัดเชิงพื้นที่ที่อาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการด้านการท่องเที่ยว

ทั้ง 3 ครั้ง ใช้แบบบันทึกการสังเกตการณ์ (observation record form) ที่ผู้เขียนออกแบบตามกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ของ Buhalis (2000, p. 98) แบ่งเป็น 6 หมวดตามองค์ประกอบพร้อมช่องบันทึกรายละเอียดเชิงพรรณนา ภาพถ่าย และข้อสังเกตเพิ่มเติม ข้อมูลจากแบบบันทึกทั้ง 3 ครั้งถูกนำมาสังเคราะห์เปรียบเทียบ (cross-visit comparison) เพื่อระบุแนวโน้มและความสอดคล้องของข้อค้นพบก่อนนำไปวิเคราะห์เชิงเนื้อหาพร้อมกับข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรม

ข้อมูลที่ได้รับนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ตามแนวทางของ Krippendorff (2018, pp. 35-42) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและข้อความอย่างเป็นระบบเพื่อจำแนกประเด็นและความหมายที่ปรากฏในข้อมูล โดยผู้เขียนดำเนินการตามขั้นตอน 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดประเด็นวิเคราะห์ (coding categories) ผู้เขียนกำหนดประเด็นวิเคราะห์หลัก 6 ประเด็นล่วงหน้า โดยปรับประยุกต์อ้างอิงกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ของ Buhalis (2000, p. 98) ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) 2) การเข้าถึง (Accessibility) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) ที่พัก (Accommodations) 5) กิจกรรม (Activities) และ 6) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) และเพิ่มประเด็นวิเคราะห์ในมิติบริบทอีก 4 ประเด็น ได้แก่ ประวัติศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรม สถานการณ์ความขัดแย้งด้านสิทธิ์ที่ดิน การมีส่วนร่วมของชุมชน และพัฒนาการของกระแสดังคม เพื่อให้ครอบคลุมทั้งมิติทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริบทเชิงโครงสร้าง

ขั้นที่ 2 การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (categorization) ผู้เขียนนำข้อมูลจากเอกสารวิชาการ เอกสารทางกฎหมาย รายงานสื่อมวลชน และแบบบันทึกการสังเกตการณ์มาจำแนกตามประเด็นวิเคราะห์ทั้ง 10 ประเด็นข้างต้น โดยใช้เทคนิคการเข้ารหัส (coding) เพื่อระบุข้อความที่เกี่ยวข้องกับแต่ละประเด็น และจัดกลุ่มข้อความที่มีเนื้อหาในทิศทางเดียวกันให้อยู่ในหมวดหมู่ย่อยร่วมกัน

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (data triangulation) ผู้เขียนใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจาก 3 แหล่งหลัก ดังนี้ 1) เอกสารวิชาการที่ผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 2) เอกสารทางกฎหมายและรายงานทางการของหน่วยงานรัฐ และ 3) ข้อมูลจากการสังเกตการณ์พื้นที่ทั้ง 3 ครั้ง หากพบข้อมูลที่ขัดแย้งกัน ผู้เขียนจะตรวจสอบย้อนกลับไปยังแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและคัดเลือกแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือสูงสุด สำหรับรายงานสื่อมวลชน ผู้เขียนคัดเลือกเฉพาะสำนักข่าวที่มีมาตรฐานทางวิชาชีพและรายงานเหตุการณ์ในลักษณะสารคดี-ข่าวเชิงลึก

ขั้นที่ 4 การสังเคราะห์ผลและพัฒนากลยุทธ์ (synthesis) ข้อมูลที่ผ่านการจัดหมวดหมู่และตรวจสอบแล้วถูกนำมาสังเคราะห์ผ่านกรอบ SWOT analysis และ TOWS matrix เพื่อพัฒนาเป็นกลยุทธ์และตัวแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนต่อไป

ทั้งนี้ข้อจำกัดของการศึกษาคือการไม่มีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจเชิงปริมาณ เนื่องจากพื้นที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิจารณาตีความและมีความอ่อนไหวสูง ทำให้การเข้าถึงพื้นที่เพื่อการศึกษาต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง และการเข้าถึงข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ดูแลและผู้เกี่ยวข้องมีข้อจำกัด ผู้เขียนจึงขุดเขี่ยข้อจำกัดนี้ด้วยการวิเคราะห์เอกสารอย่างเป็นระบบและการทบทวนวรรณกรรมที่ครอบคลุมงานศึกษาชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และวาทกรรมทางสังคมผ่านเอกสารเป็นปฐมบท ซึ่งผู้เขียนเสนอแนะให้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามที่เข้มข้นยิ่งขึ้นในการวิจัยครั้งต่อไป รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง

ประวัติและความสำคัญ ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ตั้งอยู่ที่ซอยจุฬาลงกรณ์ 30 แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เป็นศาลเจ้าจีนแต่จิวในรูปแบบ “เตี้ยวผีกิก” (潮普揭) ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะของกลุ่มชาวจีนแต่จิวที่มีลักษณะเด่นคือ หน้าบันรูปทรงเรขาคณิตและงานแกะสลักปิดทองล่องชาดที่ละเอียดอ่อน มีอายุกว่าร้อยปี (มากกว่า 150 ปี) และเคยเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเซียงกงในย่านตลาดอะไหล่รถยนต์สามย่านที่เคยเฟื่องฟูในอดีต ศาลเจ้าแห่งนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้พระราชทานพระถาดรูปสังเค็ด (มีตราพระปรมาภิไธย “จปร.”) ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2454 ซึ่งยังคงประดิษฐานอยู่จนถึงปัจจุบัน ยืนยันถึงความเก่าแก่และคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่แห่งนี้อย่างชัดเจน (ทรูไอดี, ออนไลน์, 2568; ไทยรัฐออนไลน์, 2569; แบรินด์ริงค์, ออนไลน์, 2569)

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) ได้ดำเนินการเรียกคืนพื้นที่เพื่อพัฒนาเป็นโครงการเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้ชุมชนเชิงกตต้องทยอยย้ายออก และในต้นปี พ.ศ. 2563 สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) แจ้งให้ผู้ดูแลศาลเจ้าดำเนินการย้ายออกภายในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2563 พร้อมดำเนินคดีฟ้องเรียกค่าเสียหายจากคุณเพ็ญประภา พลอยสีสวย ผู้ดูแลศาลเจ้าแม่ทับทิมสะพานเหลือง จำนวนกว่า 122 ล้านบาท จากการไม่ยอมย้ายออกจากพื้นที่ (ประชาไท, ออนไลน์, 2568; มติชนสุดสัปดาห์, ออนไลน์, 2568) เหตุการณ์ดังกล่าวจุดประกายการเคลื่อนไหวทางสังคมในวงกว้าง มีการรวบรวมรายชื่อคัดค้านได้มากกว่า 50,000 รายชื่อ และเรื่องราวการต่อสู้ถูกบันทึกเป็นภาพยนตร์สารคดี “ลมหายใจเฮือกสุดท้ายของสามย่าน” (The Last Breath of Sam Yan) ได้รับรางวัลภาพยนตร์สารคดียอดเยี่ยม (best documentary film) ในงานประกาศรางวัลภาพยนตร์แห่งชาติ สุพรรณหงส์ ครั้งที่ 32 ประจำปี 2566 (สมาพันธ์สมาคมภาพยนตร์แห่งชาติ, ออนไลน์, 2567)

พัฒนาการล่าสุดของสถานการณ์ด้านสิทธิที่ดิน (ปี พ.ศ.2566–2568) ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2566 ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาให้ผู้ดูแลศาลเจ้าต้องย้ายออกจากพื้นที่ ผู้ดูแลได้ยื่นอุทธรณ์ แต่ศาลอุทธรณ์ยังไม่มีคำสั่งรับหรือไม่รับอุทธรณ์ ขณะเดียวกันศาลชั้นต้นสั่งให้ทั้งสองฝ่ายเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย (ประชาไท, ออนไลน์, 2568)

ก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ.2565 สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) ได้ดำเนินการสร้างศาลเจ้าแม่ทับทิมแห่งใหม่บริเวณมุมสวนร้อยปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเสนอเป็นทางเลือกทดแทนศาลเจ้าเดิม อย่างไรก็ตาม Tang & Turingan (2024, pp. 65, 68) บันทึกว่านิสิตนักศึกษาได้ออกมาประท้วงในพิธีอุทิศศาลเจ้าแห่งใหม่เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2565 และชุมชนยังคงเดินทางมาสักการะศาลเจ้าเดิมในตำแหน่งเดิมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในทัศนะของผู้ศรัทธา ความสำคัญทางจิตวิญญาณของสถานที่นั้นผูกพันกับบริบทเชิงกายภาพและประวัติศาสตร์ของทำเลที่ตั้งเดิมอย่างแยกไม่ออก

ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ.2568 มีรายงานว่าสำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) เชิญผู้ดูแลเข้าร่วมเจรจาในช่วงเทศกาลเทวสมภพเจ้าแม่ทับทิม แต่ผู้ดูแลล้มป่วยและมีภาวะแทรกซ้อนที่ต้องผ่าตัด จึงไม่สามารถเข้าร่วมได้ โดยได้ส่งจดหมายและใบรับรองแพทย์ยืนยัน (มติชนสุดสัปดาห์, ออนไลน์, 2568) เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนความซับซ้อนของสถานการณ์ด้านสิทธิที่ดิน และความจำเป็นของกลไกคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมชุมชนเมือง ประเด็นนี้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2568 ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมประจำปี พ.ศ.2568 ระดับสมควรได้รับการเผยแพร่ ประเภทงานอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและชุมชน จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ (ประชาไท, ออนไลน์, 2568) นอกจากนี้ศาสตราจารย์ James Robson ผู้อำนวยการสถาบัน Harvard-Yenching มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งได้เยี่ยมชมศาลเจ้าในเดือนมกราคม พ.ศ.2568 ได้ออก

ศาสนียืนยันความสำคัญทางวัฒนธรรมของสถานที่ (Robson, 2025, p. 1) การยอมรับในระดับนานาชาติช่วยยืนยันศักยภาพของศาลเจ้าแม่ทับทิมในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนที่มีมิติระดับโลก

การวิเคราะห์ศักยภาพตามกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) จากการสังเกตการณ์พื้นที่และการทบทวนวรรณกรรม สามารถนำกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) ของ Buhalis (2000, p. 98) ได้รับความนิยมในการนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุมองค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาวิเคราะห์ศักยภาพของศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) ศาลเจ้ามีจุดดึงดูดหลัก 3 ระดับ ได้แก่ ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์เจ้าแม่ทับทิม (อามา/เทียงไหว้เซี้ยบ้อ) ที่เลื่องลือในเรื่องการขอบุตรและความสำเร็จ สถาปัตยกรรมแต่จีวแบบเตียวโฝกิกที่หายากและไม่สามารถสร้างเลียนแบบได้ ซึ่งประกอบด้วยงานประติมากรรมรูปตัวละครจีวแต่จีวบนชายคา มังกรคู่เล่นลูกแก้วประดับชายคาซ้อน รวมถึงงานเขียนอักษรจีนมงคลและจิตรกรรมฝาผนังอันประณีตที่สะท้อนฝีมือช่างไทยที่มีมรดกสืบทอดจากจีนแต่จีว กำลังสูญหายไปจากสังคม (Tang & Turingan, 2024, pp. 62-63) และเรื่องเล่า (storytelling) อันทรงคุณค่า ตั้งแต่กระถางรูปพระราชทานจากรัชกาลที่ 6 ประเพณีจี้วงานเสี้ยซึ่ง ไปจนถึงการต่อสู้ปกป้องศาลเจ้าที่สร้างแรงบันดาลใจ

2. การเข้าถึง (Accessibility) ท่าเลที่ตั้งในย่านสามย่านใกล้สถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน (MRT) สามย่านทำให้เข้าถึงได้สะดวกจากทุกส่วนของกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบสำคัญเหนือแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพื้นที่ชนบท

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ปัจจุบันมีร้านจำหน่ายรูปเทียนและของไหว้ ร้านอาหารรอบบริเวณ แต่ยังมีขาดระบบข้อมูลนำชมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นระบบ

4. ที่พัก (Accommodations) สามย่านและปทุมวันมีโรงแรมและที่พักหลากหลายระดับราคาที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างพอเพียง

5. กิจกรรม (Activities) กิจกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ การนำชมสถาปัตยกรรมแต่จีว การเรียนรู้พิธีกรรมและประวัติขององค์เจ้าแม่ทับทิม และการชมจีวในเทศกาลเสี้ยซึ่ง ยังขาดกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง (workshop) และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่เน้นการ "เล่าเรื่อง" (storytelling tour) ที่เป็นระบบ

6. การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) ความได้เปรียบสำคัญคือการตั้งอยู่ในย่านบรรทัดทอง-สามย่าน ซึ่งเป็นย่านวัฒนธรรมและไลฟ์สไตล์ที่ดึงดูดคนรุ่นใหม่ ทั้งร้านอาหาร คาเฟ่ พื้นที่ศิลปะ และโรงภาพยนตร์อาร์ต House Samyan การเชื่อมโยงศาลเจ้ากับระบบนิเวศย่านสร้างสรรค์นี้จะขยายฐานนักท่องเที่ยวสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สนใจวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

จากการวิเคราะห์พบว่าศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง มีองค์ประกอบตามกรอบประยุกต์ 6A's ที่พร้อมในระดับหนึ่ง โดยมีจุดแข็งหลักด้านแหล่งท่องเที่ยว (Attractions) และการเข้าถึง (Accessibility) แต่ยังมีช่องว่างที่ต้องพัฒนาด้าน กิจกรรม (Activities) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และการให้บริการของ

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

แหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) เพื่อยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณให้ได้มาตรฐาน และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก (SWOT analysis) เพื่อเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์ตามกรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) สู่การกำหนดกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ ผู้เขียนนำข้อมูลจากการสังเกตการณ์พื้นที่และการวิเคราะห์เอกสารมาสังเคราะห์ผ่านกรอบ SWOT analysis และใช้ TOWS matrix (Weihrich, 1982, p. 60) ในการจับคู่ปัจจัยเพื่อกำหนดทิศทางกลยุทธ์ ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths) ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง มีจุดแข็งสำคัญ 4 ประการ ดังนี้ 1) ความศักดิ์สิทธิ์ขององค์เจ้าแม่ทับทิมที่ได้รับศรัทธาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่าร้อยปี สร้างแรงดึงดูดทางจิตวิญญาณที่ไม่สามารถทดแทนได้ 2) สถาปัตยกรรมแต่จิ๋วแบบเดี่ยวโผนิกที่หายากและได้รับการรับรองคุณค่าจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ โดย Tang & Turingan (2024, pp. 56, 62-63) บันทึกรายละเอียดที่ทำให้ศาลเจ้าแห่งนี้มีเอกลักษณ์เหนือศาลเจ้าแต่จิ๋วอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ ได้แก่ ประติมากรรมรูปตัวละครจ้าวแต่จิ๋วที่แกะสลักบนชายคา และมังกรคู่เล่นลูกแก้วที่ประดับชายคาซ้อน นอกจากนี้ยังมีแท่นบูชา Hok Tek Ye (ท้าวดินเทพผู้พิทักษ์แผ่นดิน) และ Qing Long Ye (มังกรมรกต) สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่ยังปรากฏในสังคมไทยอย่างแท้จริง 3) ทิวทัศน์ประวัติศาสตร์ ตั้งแต่กระถางรูปพระราชทานจากรัชกาลที่ 6 ไปจนถึงเรื่องเล่าการต่อสู้ร่วมสมัยที่มีพลังในการสื่อสาร และ 4) ท่าเลที่ตั้งในย่านสามย่านที่เข้าถึงได้สะดวกด้วยระบบขนส่งสาธารณะ

จุดอ่อน (Weaknesses) จุดอ่อนหลักของศาลเจ้าประกอบด้วย 1) การขาดระบบบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ ทั้งป้ายสื่อความหมาย สื่อนำชม และข้อมูลหลายภาษา 2) การไม่มีสถานะทางกฎหมายในฐานะโบราณสถานหรือกุศลสถานที่ได้รับการคุ้มครอง เนื่องจากตั้งอยู่บนที่ดินของนิติบุคคล และกรมศิลปากรไม่พิจารณาขึ้นทะเบียนเนื่องจากโครงสร้างปัจจุบันเป็นการสร้างทดแทนของเดิมที่ถูกไฟไหม้ ทำให้อายุของสิ่งปลูกสร้างต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนด (Tang & Turingan, 2024, p. 62) 3) กิจกรรมทางการท่องเที่ยวยังจำกัดอยู่ที่การสักการะตามปกติและเทศกาลประจำปี ขาดกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง (workshop) และทริปท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ "การเล่าเรื่อง (storytelling tour) ที่เป็นระบบ และ 4) ทรัพยากรบุคคลในการบริหารจัดการมีจำกัด โดยพึ่งพาผู้ดูแลและอาสาสมัครเป็นหลัก

โอกาส (Opportunities) โอกาสในการพัฒนา ประกอบด้วย 1) กระแสความสนใจของสาธารณชนจากการเคลื่อนไหว #saveศาลเจ้าแม่ทับทิม และสารคดี "ลมหายใจเฮือกสุดท้ายของสามย่าน" (The Last Breath of Sam Yan) ซึ่งสร้างการรับรู้ในวงกว้าง อีกทั้ง Tang & Turingan (2024, p. 67) บันทึกปรากฏการณ์สำคัญที่ความขัดแย้งด้านการรื้อถอนศาลเจ้าและกระแสการนับถือสาธุในยุคลหลังโควิด-19 ได้ขยายฐานผู้ศรัทธาไปสู่นิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งนิยมมาขอพรเรื่องธุรกิจ ความมั่งคั่ง และผลการเรียน สะท้อนให้เห็นว่าศาลเจ้าแม่ทับทิมกำลังก้าวเข้าสู่กระแสศาสนาพื้นบ้านร่วมสมัยอย่างเป็นธรรมชาติ

2) การรับรองคุณค่าในระดับนานาชาติจากศาสตราจารย์ James Robson แห่งสถาบัน Harvard-Yenching 3) ระบบนิเวศย่านสร้างสรรค์ของบรรทัดทอง-สามย่านที่มีความหลากหลายทั้งร้านอาหาร คาเฟ่ พื้นที่ศิลปะ และโรงภาพยนตร์ ช่วยขยายฐานนักท่องเที่ยวสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ และ 4) แนวโน้มตลาดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่เติบโตต่อเนื่อง (Choe, 2024, p. 830) รวมถึงการท่องเที่ยวของชาวต่างชาติที่อพยพไปอยู่ต่างแดน (heritage diaspora tourism) (Li & McKercher, 2016, pp. 106-107) โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนโพ้นทะเล

อุปสรรค (Threats) อุปสรรคสำคัญได้แก่ 1) ข้อพิพาทด้านสิทธิ์ที่ดินกับสำนักงานจัดการทรัพย์สินจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) ที่ยังอยู่ในกระบวนการทางศาลและมีความไม่แน่นอนสูง 2) การขยายตัวของโครงการพัฒนาเชิงพาณิชย์ในย่านสามย่านซึ่งส่งผลต่อพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม 3) ข้อจำกัดทางกฎหมายที่ทำให้ศาลเจ้าไม่สามารถอ้างสิทธิ์ตามกฎหมายที่ดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ.2463 ซึ่งครอบคลุมเพียงพื้นที่ของรัฐ และ 4) ความเสี่ยงด้านความต่อเนื่อง เนื่องจากผู้ดูแลศาลเจ้ามีปัญหาด้านสุขภาพและยังไม่มีมีการถ่ายทอดบทบาทอย่างเป็นระบบ

การสังเคราะห์สู่กลยุทธ์ จากการวิเคราะห์ SWOT ข้างต้น ผู้เขียนใช้หลักการจับคู่ปัจจัย (TOWS matrix) เพื่อกำหนดทิศทางกลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์เชิงรุก (SO Strategy) ที่ใช้จุดแข็งด้านความศักดิ์สิทธิ์และสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับโอกาสทางตลาด นำไปสู่กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาศูนย์กลางมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (Urban Spiritual Heritage Hub) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO Strategy) ที่ใช้โอกาสจากระบบนิเวศย่านสร้างสรรค์เพื่อชดเชยจุดอ่อนด้านกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวก นำไปสู่กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวย่านสามย่าน-บรรทัดทอง กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST Strategy) ที่ใช้จุดแข็งด้าน ทุนทางประวัติศาสตร์และฐานศรัทธาที่แข็งแกร่ง เพื่อสร้างระบบบริหารจัดการที่ยั่งยืนและรับมือแรงกดดันจากการพัฒนาเชิงพาณิชย์ นำไปสู่กลยุทธ์ที่ 3 การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลยุทธ์เชิงรับ (WT Strategy) ที่มุ่งลดจุดอ่อนด้านกฎหมายเพื่อรับมืออุปสรรคด้านสิทธิ์ที่ดิน นำไปสู่กลยุทธ์ที่ 4 การผลักดันการคุ้มครองทางกฎหมาย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์กลยุทธ์จาก TOWS matrix

	โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
จุดแข็ง (S)	SO: กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาศูนย์กลางมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (Urban Spiritual Heritage Hub) โดยใช้จุดแข็งด้านความศักดิ์สิทธิ์ สถาปัตยกรรม และ	ST: กลยุทธ์ที่ 3 ใช้จุดแข็งด้านทุนทางประวัติศาสตร์และฐานศรัทธายาวนานกว่าร้อยปี จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างระบบบริหารจัดการที่ยั่งยืน ลดการพึ่งพาบุคคล

	โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
	ทุนทางประวัติศาสตร์รองรับตลาด Spiritual Tourism	เดียว และรับมือแรงกดดันจากการพัฒนาเชิง พาณิชย์
จุดอ่อน (W)	WO: กลยุทธ์ที่ 2 สร้างเส้นทางท่องเที่ยว เชื่อมโยงย่านสามย่าน-บรรทัดทอง เพื่อ ชดเชยจุดอ่อนด้านกิจกรรมและสิ่ง อำนวยความสะดวกด้วยระบบนิเวศย่าน สร้างสรรค์	WT: กลยุทธ์ที่ 4 ผลักดันการคุ้มครองทาง กฎหมาย เพื่อแก้ไขจุดอ่อนด้านสถานะทาง กฎหมายและรับมือความเสี่ยงด้านสิทธิ์ที่ดิน

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน จากการสังเคราะห์แนวคิดและการวิเคราะห์กรณีศึกษา ผู้เขียนนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง 4 กลยุทธ์หลัก ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาศูนย์กลางมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (Urban Spiritual Heritage Hub) กลยุทธ์นี้มีรากฐานจากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา" (faith-based tourism) (Timothy & Olsen, 2006, pp. 1-22) และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management) (ICOMOS, 2013, pp. 3, 5) โดยมุ่งพัฒนาศาลเจ้าแม่ทับทิมให้เป็น "ศูนย์กลางมรดกจิตวิญญาณเมือง" สอดคล้องกับที่ Tang & Turingan (2024, p. 59) อธิบายว่าศาลเจ้าแห่งนี้เป็นมากกว่าสถานที่บูชา หากแต่ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่รักษาประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของชุมชนจีน-ไทยในกรุงเทพฯ ไว้อย่างสมบูรณ์ในฐานะมรดกที่จับต้องได้ที่บูรณาการการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ กิจกรรมที่ควรพัฒนา ได้แก่ การจัดทำรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่เน้นการ "เล่าเรื่อง" (storytelling tour) โดยนักสื่อความหมายในชุมชนที่ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ไทย-จีนผ่านสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุ การจัดทำนิตรรศการดิจิทัลเกี่ยวกับชุมชนเซียงกงและประวัติศาลเจ้า (workshop) ทำของไหว้แบบดั้งเดิม และการจัดทำหนังสือเดินทางท่องเที่ยวเชิงมรดก (heritage passport) สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสำรวจศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ

กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณย่านสามย่าน-บรรทัดทอง กลยุทธ์การพัฒนานี้เน้นการบูรณาการแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ตามกรอบของ ฌ็องฌูฟร มณีโรจน์ (2560, หน้า 29-30, 32) เข้ากับหลักการพัฒนายั่งยืนของ World Commission on Environment and Development (Online, 1987) โดยเสนอจุดเด่นของศาลเจ้าแม่ทับทิมให้เป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับแหล่งวัฒนธรรมและย่านชุมชนโดยรอบอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน เส้นทางที่นำเสนอจะเริ่มต้นจากความศรัทธาที่ศาลเจ้าแม่ทับทิม

สะพานเหลือง ก่อนจะพาไปสัมผัสเสน่ห์ของชุมชนเก่าย่านสามย่าน เชื่อมต่อกับพื้นที่ศิลปะสมัยใหม่อย่าง house samyan และปิดท้ายด้วยการดื่มด่ำกับวิถีชีวิตและอาหารการกินที่ตลาดสามย่าน สามย่านมิตรทาวน์ ต่อเนื่องไปจนถึงย่านบรรทัดทอง ซึ่งรูปแบบเส้นทางนี้ถูกออกแบบมาอย่างตั้งใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว 3 กลุ่มหลัก ทั้งกลุ่มผู้ศรัทธาสายจิตวิญญาณ กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล (heritage diaspora) ที่ต้องการย้อนรอยรากเหง้าของตนเอง รวมถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่หลงใหลในการสำรวจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมสมัยของเมือง

กลยุทธ์ที่ 3 การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ กลยุทธ์นี้อ้างอิงหลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน, ออนไลน์, 2564) และกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ (Wheelen, Hunger, Hoffman & Bamford, 2018, pp. 48-52) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องมีการกำหนดแผนกลยุทธ์ (strategic planning) ที่ครอบคลุม วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ กลยุทธ์ และนโยบาย รวมถึงโครงสร้างการบริหารที่โปร่งใส โดยอาจจัดตั้งในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ประกอบด้วยสมาชิกจากกลุ่มผู้ดูแลศาลเจ้า ผู้ศรัทธา ผู้ประกอบการร้านค้าโดยรอบ และตัวแทนชุมชนย่านสามย่าน-บรรทัดทอง ความมีชีวิตชีวาของตลาดนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณสำหรับศาลเจ้าแม่ทับทิมได้รับการยืนยันจาก Tang & Turingan (2024, p. 67) ซึ่งบันทึกว่ากลุ่มผู้ศรัทธากลุ่มใหม่ที่เติบโตเร็วที่สุดในปัจจุบันคือนิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่ที่ได้รับแรงบันดาลใจทั้งจากกระแสการต่อสู้ปกป้องศาลเจ้าและความเชื่อสายมูแสดงให้เห็นว่าฐานอุปสงค์ทางการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่วิสาหกิจชุมชนจะพัฒนานั้นมีความเป็นจริงและขยายตัวอยู่แล้วในเชิงสังคม

แหล่งรายได้หลักประกอบด้วยค่าบริการนำชม (storytelling tour) รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เช่น ของไหว้และของที่ระลึก รายได้จากกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง (workshop) ทำของไหว้แบบดั้งเดิม และค่าธรรมเนียมหนังสือเดินทางท่องเที่ยวเชิงมรดก (heritage passport) การกระจายผลประโยชน์ควรกำหนดสัดส่วนที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น กำไรร้อยละ 40 สำหรับสมาชิก ร้อยละ 30 สำหรับกองทุนบำรุงรักษาศาลเจ้า และร้อยละ 30 สำหรับกองทุนพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ต้องผ่านกระบวนการทำประชาพิจารณ์ร่วมกับชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนาทักษะสมาชิกด้านการนำชม การสื่อความหมาย และการตลาดดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง

กลยุทธ์ที่ 4 การผลักดันการคุ้มครองทางกฎหมายผ่านกลไกชุมชน กลยุทธ์นี้มีรากฐานจากการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management) (ICOMOS, 2013, pp. 3, 5) และสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 มาตรา 43 แนวทางที่เสนอประกอบด้วย การผลักดันให้ศาลเจ้าแม่ทับทิมได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร การนำเสนอรูปแบบโครงการพัฒนาพื้นที่แบบผสมผสานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (mixed-use heritage development) เป็นทางเลือกในการพัฒนาพื้นที่ และการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อการสนับสนุนทางกฎหมาย โดยดึงแนวร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา สมาคมสถาปนิกสยามฯ และนักวิชาการอิสระ เข้ามาทำหน้าที่เป็นภาคีเครือข่าย (partnership) ช่วยชุมชนขับเคลื่อนวิสาหกิจและสนับสนุนข้อมูลทางกฎหมาย Tang & Turingan (2024, pp.

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

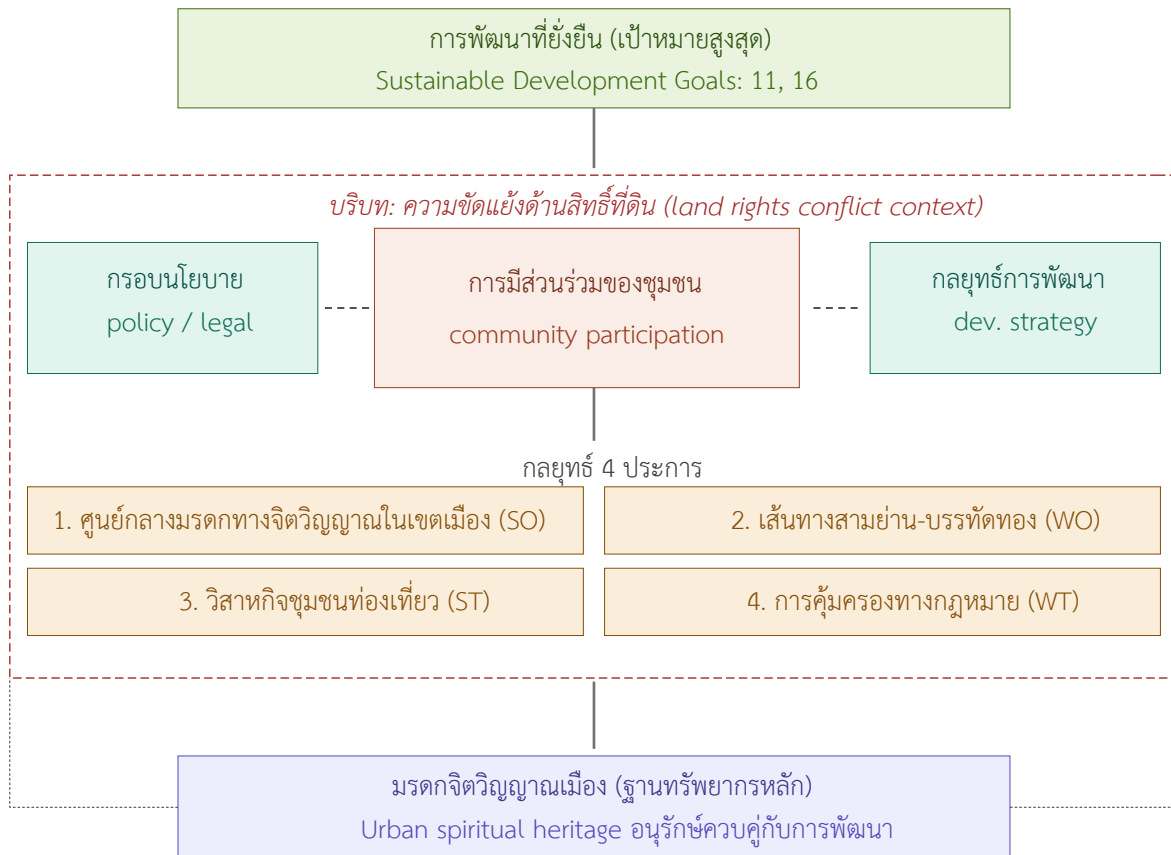
ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

53-54) เปรียบเทียบกรณีศาลเจ้าแม่ทับทิมกับการณิวัตจึงอันในเซียงไฮ้และเมืองเกียวโตในญี่ปุ่น ในฐานะตัวอย่างของการพัฒนาเมืองที่รักษาพื้นที่จิตวิญญาณไว้ได้สำเร็จผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโมเดลการพัฒนาที่โอบรับมรดกวัฒนธรรมไว้ในโครงการเมืองสมัยใหม่นั้นเป็นไปได้จริงในบริบทเอเชีย ทั้งนี้สอดคล้องกับระบบ "Denken-Chiku" (伝建地区) ของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นระบบ "เขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิม" (district for preservation of group of traditional buildings) ที่ส่งเสริมทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวไปพร้อมกัน โดยมีการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่ครอบคลุมทั้งกลุ่มอาคารและสภาพแวดล้อมโดยรอบ แทนที่จะอนุรักษ์เฉพาะอาคารเป็นหลังเดียว (全国伝統的建造物群保存地区協議会, Online, n.d.; ธเนศ รัตนกุล, ออนไลน์, 2561)

องค์ความรู้ใหม่ ตัวแบบกลไกการพัฒนาการพัฒนาก่อตั้งเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชน อย่างยั่งยืน (CBST) บนฐานมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (Urban Spiritual Heritage)

จากการสังเคราะห์แนวคิดและการวิเคราะห์กรณีศึกษา ผู้เขียนพัฒนา "ตัวแบบกลไกการพัฒนาการก่อตั้งเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานทรัพยากร (urban spiritual heritage) อย่างยั่งยืน" ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้ 1) กรอบนโยบายและกฎหมาย (policy support / legal framework) เป็นองค์ประกอบที่กำหนดทิศทางและสร้างความมั่นคงให้กับการพัฒนา 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation) เป็นแกนกลางของตัวแบบ ครอบคลุมกระบวนการตัดสินใจร่วมและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม 3) กลยุทธ์การพัฒนา (development strategy) บูรณาการกลยุทธ์ทั้ง 4 ที่นำเสนอข้างต้น 4) มรดกจิตวิญญาณเมือง (urban spiritual heritage) เป็นฐานทรัพยากรหลักที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนา และ 5) การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เป็นเป้าหมายสูงสุดที่ครอบคลุมทั้งมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (United Nations, Online, 2015) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11 (sustainable cities and communities) ในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม และเป้าหมายที่ 16 (peace, justice and strong institutions) ในมิติของการเรียกร้องความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความแตกต่างของตัวแบบนี้จากกรอบแนวคิดการก่อตั้งโดยชุมชน CBT ทั่วไปคือ การบูรณาการมิติความขัดแย้งด้านสิทธิ์ที่ดิน (land rights conflict) เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนทางประจักษ์จาก Tang & Turingan (2024, pp. 64, 69-70) ที่แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ของชุมชนและนิสิตนักศึกษาเพื่อปกป้องศาลเจ้าแม่ทับทิม เป็นการปกป้องประเพณีทางจิตวิญญาณและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นต่อไป ไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์โครงสร้างทางกายภาพ และสะท้อนว่าการพัฒนาก่อตั้งเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือทางเศรษฐกิจและกลไกในการสร้างอำนาจต่อรองทางสังคมและกฎหมายให้กับชุมชนในระยะยาว ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวแบบกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานทรัพยากร
มรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (urban spiritual heritage) อย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล ผลการศึกษาในบทความนี้สอดคล้องและขยายผลจากองค์ความรู้เดิมในหลายมิติ ขณะเดียวกันก็สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมาในประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประการแรก มิติของบริบทพื้นที่ ผลการศึกษายืนยันข้อเสนอของ Mtapuri & Giampiccoli (2020, pp. 419-421, 428) ที่ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตเมือง (Urban CBT) ยังเป็นช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญ และมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชนบท โดยเฉพาะในประเด็นการ แข่งขันแย่งชิงพื้นที่กับการพัฒนาเชิงพาณิชย์ อย่างไรก็ตามบทความนี้ขยายผลจากงานของ Mtapuri & Giampiccoli ด้วยการบูรณาการมิติของศาสนาและความเชื่อ (faith dimension) เข้ากับการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเขตเมือง ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตเมือง (Urban CBT) ก่อนหน้านี้ยังไม่ได้ ให้ความสำคัญมากนัก

ประการที่สอง มิติของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ผลการศึกษาสอดคล้องกับ Timothy & Olsen (2006, pp. 1-22) และ Choe (2024, pp. 830-832) ซึ่งให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณกำลังขยาย

ตัวอย่างต่อเนื่อง และเชื่อมโยงกับการแสวงหาความหมายของคนรุ่นใหม่ ขณะเดียวกันผลการศึกษาายังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Tang & Turingan (2024, p. 67) ที่บันทึกว่าฐานผู้ศรัทธาที่ขยายตัวเร็วที่สุดของศาลเจ้าแม่ทับทิมคือ นิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่ที่นิยมความเชื่อสายมูร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนว่าศาลเจ้าแห่งนี้นักลึงก้าวเข้าสู่กระแสศาสนาพื้นบ้านร่วมสมัย (contemporary folk religion) อย่างเป็นธรรมชาติ บทความนี้ต่อยอดข้อค้นพบดังกล่าวด้วยการเสนอว่าปรากฏการณ์นี้เป็น "อุปสงค์เชิงประจักษ์" ที่รองรับการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ ไม่ใช่เพียงปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านไป

ประการที่สาม มิติของการจัดการมรดกวัฒนธรรม ผลการศึกษาสอดคล้องกับ หลักการของ The Burra Charter (ICOMOS, 2013, pp. 3, 5) ที่ว่าการย้ายสถานที่ที่มีนัยสำคัญทางวัฒนธรรมไม่ใช่ทางเลือกที่เหมาะสม เนื่องจากกระทบต่อเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ และสอดคล้องกับ Tang & Turingan (2024, pp. 62-63, 68-69) ที่อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของศาลเจ้าจะทำลายมิติสัญลักษณ์ จิตวิญญาณ และประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับบริบทเชิงกายภาพดั้งเดิม อย่างไรก็ตามจุดที่บทความนี้ต่างจากงานของ Tang & Turingan คือการก้าวข้ามจากการ "วิเคราะห์ปัญหา" สู่การ "เสนอกิจกรรมการพัฒนา" อย่างเป็นระบบ และนำเสนอรูปแบบโครงการพัฒนาพื้นที่แบบผสมผสานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (mixed-use heritage development) เป็นทางเลือกที่เป็นรูปธรรมในการประสานประโยชน์ระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเชิงพาณิชย์

ประการที่สี่ มิติของสิทธิชุมชนและพื้นที่เมือง ผลการศึกษายกย่องผลจากกรอบสิทธิในเมือง (right to the city) ของ Lefebvre (1996, pp. 147-159) ที่ Tang & Turingan (2024, pp. 52, 58-59) นำมาประยุกต์กับกรณีศาลเจ้าแม่ทับทิม โดยบทความนี้นำกรอบดังกล่าวมาบูรณาการเข้ากับกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ตามแนวทางของ Wheelen, Hunger, Hoffman & Bamford (2018, pp. 50, 198) และ Weihrich (1982, p. 60) จึงทำให้ "สิทธิในเมือง" ไม่เป็นเพียงข้อเรียกร้องทางทฤษฎี แต่ถูกแปลงเป็นกลยุทธ์ปฏิบัติ 4 ประการที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้จริง

ประการที่ห้า มิติของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ บทความนี้แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมาในประเด็นสำคัญคือ การพัฒนา "ตัวแบบกลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานทรัพยากรมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (urban spiritual heritage) อย่างยั่งยืน" ซึ่งบูรณาการ "บริบทความขัดแย้งด้านสิทธิที่ดิน" (land rights conflict context) เข้าไปเป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างของตัวแบบ ขณะที่กรอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ทั่วไป รวมถึง ธรรมนูญ มณีโรจน์ (2560, หน้า 25, 44) และธิดารัตน์ สืบญาติ (2566, หน้า 19) ที่นำเสนอปัจจัยความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ในบริบทไทย ยังไม่ได้บรรจุประเด็นความขัดแย้งด้านสิทธิที่ดินเป็นองค์ประกอบหลัก ทำให้ตัวแบบของบทความนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนเมืองอื่น ๆ ในประเทศไทยที่เผชิญสถานการณ์คล้ายคลึงกันได้ และเป็นการเติมเต็ม

ช่องว่างทางวิชาการที่ Mtapuri & Giampiccoli (2020, pp. 419-421) ได้เปิดประเด็นไว้แต่ยังไม่ได้พัฒนาเป็นตัวแบบที่ครอบคลุมมิติสิทธิและความขัดแย้งทางพื้นที่อย่างเพียงพอ

สรุป

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนบนฐานทรัพยากรทางความเชื่อและวัฒนธรรม โดยใช้ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา ผ่านการบูรณาการแนวทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT), การท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (faith-based tourism), การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management), กรอบองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว (6A's) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าศาลเจ้าแม่ทับทิมมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในเมืองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมีจุดแข็งด้านความศักดิ์สิทธิ์ สถาปัตยกรรมหายาก ประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่า และทำเลที่ตั้งที่เข้าถึงง่าย

กลยุทธ์ทั้ง 4 ประการที่นำเสนอ ได้แก่ การพัฒนาศูนย์กลางมรดกทางจิตวิญญาณในเขตเมือง (urban spiritual heritage hub) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวสามย่าน-บรรทัดทอง การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการผลักดันการคุ้มครองทางกฎหมาย ล้วนมีรากฐานจากแนวคิดวิชาการที่ได้รับการยอมรับและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของกรณีศึกษา หัวใจสำคัญของงานชิ้นนี้คือ การนำเสนอว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยชุมชนในบริบทที่มีความขัดแย้งด้านสิทธิ์ที่ดินไม่ใช่เพียงเครื่องมือทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างอำนาจต่อรองทางสังคมและ กฎหมายให้กับชุมชน เพื่อรักษามรดกทางจิตวิญญาณที่ไม่อาจสร้างทดแทนได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของศาลเจ้าย่อมส่งผลกระทบต่อมิติสัญลักษณ์ จิตวิญญาณ และประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับบริบทเชิงกายภาพของสถานที่เดิม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

1. การพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบโครงการพัฒนาพื้นที่แบบผสมผสานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (mixed-use heritage development) ผู้เขียนเสนอแนะให้สำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) พิจารณารูปแบบการพัฒนาพื้นที่แบบโครงการพัฒนาพื้นที่แบบผสมผสานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (mixed-use heritage development) ที่อนุรักษ์ศาลเจ้าแม่ทับทิมไว้ในตำแหน่งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเชิงพาณิชย์ โมเดลดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย กล่าวคือโครงการพัฒนาจะได้รับมูลค่าเพิ่มจากมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่ ชุมชนได้รับการอนุรักษ์ศาลเจ้าในตำแหน่งเดิม และสังคมไทยได้รับการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางจิตวิญญาณที่ไม่อาจสร้างทดแทนได้

2. การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ควรผลักดันให้ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร เพื่อสร้างกลไกคุ้มครองทางกฎหมายที่เหนือกว่าสิทธิ์ที่ดินทางแพ่ง

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

โดยอาจใช้รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมประจำปี พ.ศ.2568 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ และการรับรองคุณค่าจากสถาบัน Harvard-Yenching เป็นเอกสารประกอบการพิจารณา

3. การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ควรสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 โดยมีโครงสร้างการบริหารที่โปร่งใส มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และมีระบบพัฒนาทักษะสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

4. การพัฒนากฎหมายเฉพาะสำหรับมรดกวัฒนธรรมชุมชนเมือง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ.2463 หรือออกกฎหมายเฉพาะเพื่อขยายขอบเขตการคุ้มครองให้ครอบคลุมศาลเจ้าและพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่ตั้งอยู่บนที่ดินของนิติบุคคล โดยอาจอ้างอิงแนวทางระบบ Denken-Chiku (伝建地区) ของประเทศญี่ปุ่นเป็นต้นแบบ

ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยเชิงประจักษ์เชิงลึก ควรมีการศึกษาในระยะต่อไปด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้ดูแลศาลเจ้า ผู้ศรัทธา นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการโดยรอบ และตัวแทนของสำนักงานจัดการทรัพย์สิน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (PMCU) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น

2. การวิจัยเชิงปริมาณด้านพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยว ควรมีการศึกษาในรูปแบบการสำรวจเชิงปริมาณกับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มผู้ศรัทธาดั้งเดิม กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล และกลุ่มคนรุ่นใหม่ เพื่อยืนยันอุปสงค์ทางการท่องเที่ยวและออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์อย่างแม่นยำ

3. การศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาในต่างประเทศ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีศาลเจ้าแม่ทับทิมกับกรณีศึกษาในเอเชีย เช่น วัดจิงอัน เชียงไฮ่ พื้นที่อนุรักษ์ในเกียวโต และระบบ Denken-Chiku ของประเทศญี่ปุ่น เพื่อสกัดบทเรียนที่นำมาประยุกต์ใช้ในบริบทไทยได้

บรรณานุกรม

กรุงเทพธุรกิจ. (2569, 3 มกราคม). **เปิดสถิติปี 2568 นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าไทย 32.9 ล้านคน**

ติดลบ 7% มาเลเซียแชมป์ จีนลดฮวบ 30% (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<https://www.bangkokbiznews.com/business/business/1214928> [2569, 10 มีนาคม].

ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. **วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**, 13(2), หน้า 25-46.

ทรูไอดี. (2568, 11 กุมภาพันธ์). **ขอพรเรื่องงาน ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง สามย่าน กรุงเทพฯ** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://travel.trueid.net/detail/DwWDzxVRxDgv> [2569, 11 มีนาคม].

ไทยรัฐออนไลน์. (2569, 17 กุมภาพันธ์). **ศาลเจ้าแม่ทับทิม สะพานเหลือง ขอพรเรื่องอะไร พร้อมวิธีไหว้**

บูชาที่ถูกต้อง (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<https://www.thairath.co.th/horoscope/belief/2839223> [2569, 26 มีนาคม].

ธเนศ รัตนกุล. (2561, 2 สิงหาคม). **ชุมชนทรงคุณค่าไทยหายไป 4 แห่งต่อปี! รู้จัก DENKEN แนวคิด**

อนุรักษ์พื้นที่ดั้งเดิมแบบญี่ปุ่น (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: [https://thematter.co/science-](https://thematter.co/science-tech/why-we-should-learn-denken-from-japan/56209)

[tech/why-we-should-learn-denken-from-japan/56209](https://thematter.co/science-tech/why-we-should-learn-denken-from-japan/56209) [2569, 10 มีนาคม].

ธิดารัตน์ สืบญาติ. (2566). กลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์: ปัญหาและแนว

ทางแก้ไข. **วารสารรามคำแหง ฉบับบัณฑิตวิทยาลัย**, 6(2), หน้า 15-30.

ประชาไท. (2568, 22 เมษายน). **'ศาลเจ้าแม่ทับทิม'คว่ำรางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ท่ามกลางการไล่รื้อ**

(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://prachatai.com/journal/2025/04/112682> [2569, 10

มีนาคม].

แบรนดี้ธิงค์. (2569, 20 มกราคม). **'ศาลเจ้าแม่ทับทิมสะพานเหลือง' จากศาลศักดิ์สิทธิ์สู่ศาลจำลอง พื้นที่**

ประวัติศาสตร์ของบรรทัดทอง-สามย่าน กับการต่อสู้เพื่อมิให้เหลือเพียงความทรงจำ (ออนไลน์).

เข้าถึงได้จาก: <https://today.line.me/th/v3/article/LXpgNGG> [2569, 20 มีนาคม].

พิมแพรว ทองศรีคำ และคณะ. (2564). **ธรรณีนี่ใครครอง?: ทรัพย์สินจุฬาฯ ปะทะ ศาลเจ้าแม่ทับทิม การ**

ต่อสู้บนพื้นที่ของกรรมสิทธิ์และวัฒนธรรมชุมชน (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: [https://so06.tci-](https://so06.tci-thaijo.org/index.php/NitiPariJ/article/view/250013)

[thaijo.org/index.php/NitiPariJ/article/view/250013](https://so06.tci-thaijo.org/index.php/NitiPariJ/article/view/250013) [2569, 10 มีนาคม].

มติชนสุดสัปดาห์. (2568, 21 เมษายน). **จุฬารุกคืบ กัดดันผู้ดูแลศาลเจ้าแม่ทับทิมฯ ออกจากพื้นที่อีก**

(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: [https://www.matichon.co.th/weekly/hot-](https://www.matichon.co.th/weekly/hot-news/article_838754)

[news/article_838754](https://www.matichon.co.th/weekly/hot-news/article_838754) [2569, 10 มีนาคม].

สมาพันธ์สมาคมภาพยนตร์แห่งชาติ. (2567, 1 ตุลาคม). **สรุปผลรางวัลภาพยนตร์แห่งชาติ สุพรรณหงส์**

ครั้งที่ 32 (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<https://www.mpc.or.th/content/6784/suphannahong2023-winners> [2569, 10 มีนาคม].

สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2564, 6 กรกฎาคม). **คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว**

โดยชุมชน (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.dasta.or.th/th/article/302> [2569, 10

มีนาคม].

Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. **Tourism**

management, 21(1), pp. 97-116.

Choe, J. (2025). Religious tourism. **Tourism Geographies**, 27(3-4), pp. 830-839.

<https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2423168>

- ICOMOS. (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance*. Burwood, AU: Australia ICOMOS.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lefebvre, H. (1996). The right to the city. In E. Kofman & E. Lebas (Trans. & Eds.). *Writings on cities* (pp. 63-181). Oxford, UK: Blackwell.
- Li, T.E., & McKercher, B. (2016). Developing a typology of diaspora tourists: Return travel by Chinese immigrants in North America. *Tourism Management*, 56(2016), pp. 106-113.
- Mtapuri, O., & Giampiccoli, A. (2020). Beyond rural contexts: Community-based tourism for a better life in the city. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 8(2), pp. 419-439.
- Raj, R., & Griffin, K. A. (Eds.). (2015). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective* (2nd ed.). Wallingford, UK: CABI.
- Robson, J. (2025). *Message in honor of Ms. Nok [Letter]*. Cambridge, MA: Harvard-Yenching Institute, Harvard University.
- Tang, X., & Turingan, G. (2024). Faith and rights in the smart city: Preserving the significance of the Chao Mae Tuptim shrine amidst gentrification of the Sam Yan neighborhood of Bangkok. *Thai Journal of East Asian Studies*, 28(2), pp. 51-73.
- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys*. London: Routledge.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (Online). Available: <https://sdgs.un.org/2030agenda> [2026, March 10].
- Weirich, H. (1982). The TOWS matrix—A tool for situational analysis. *Long range planning*, 15(2), pp. 54-66.
- Wheelen, T.L., Hunger, J.D., Hoffman, A.N., & Bamford, C.E. (2018). *Strategic management and business policy: Globalization, innovation, and sustainability* (15th ed.). Hoboken, NJ: Pearson.

วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี

ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2569

- World Commission on Environment and Development. (1987). *Report of the world commission on environment and development: Our common future* (Online). Available: <https://www.brundtland.co.za/wp-content/uploads/2022/08/Brundtland-Report-1987-Our-Common-Future.pdf> [2026, March 10].
- 全国伝統的建造物群保存地区協議会. (n.d.). *Introduction to Japan's Preservation Districts* (Online). Available: <https://www.denken.gr.jp/english/index.html> [2026, March 10].